

Kastamonu Üniversitesi

**I. ULUSLARARASI ŞEYH ŞA'BÂN-I VELÎ
SEMPOZYUMU**

**-ŞEYH ŞA'BÂN-I VELÎ'Yİ ANMA VE ANLAMA-
-İkinci Cilt-**

**4-6 Mayıs 2012
Kastamonu**

ÇERKEŞÎ MUSTAFA EFENDİ VE “RİSÂLE FÎ TAHKÎKÎ'T-TASAVVUF” ADLI ESERİ

Yrd. Doç. Dr. İbrahim AKYOL

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Türkiye

ÖZET

ÇERKEŞÎ MUSTAFA EFENDİ VE “RİSÂLE FÎ TAHKÎKÎ'T-TASAVVUF” ADLI ESERİ

Halvetiyye-Şâbâniyye tarikatının “Pîr-i Sâni”si ve Çerkeşiyye kolunun kurucusu olan Çerkeşî Mustafa Efendi, Çankırı'nın Çerkeş ilçesinde doğdu. Şeyh Mehmet Zoravî'den hilafet almıştır. Padişah, II. Mahmud'un isteği üzerine “Risâle-i fî tahkîkî't-tasavvuf” adlı eserini yazmıştır. Eserde, ulema ile mutasavvıfların arasındaki ihtilafın mahiyeti ve çözüm yolları gösterilmektedir. Çerkeşî son olarak şunu söyler: “Ulemâ ile meşayih arasındaki ihtilaf lafzîdir, aralarında manada ve özde ihtilaf yoktur.” Mustafa Efendi'nin bu tavrı dönemin aydınları üzerinde tesirli olmuş, bazıları da onun tarikatına girmişlerdir. Çerkeşiyye kolu günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca Çerkeşiler adında bir de ulema ailesi oluşmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şa'baniyye, Çerkeşiyye, Padişah, Ulema, Meşayih

ABSTRACT

MUSTAFA EFENDI FROM ÇERKEŞ DISTRIC AND HIS WORK ENTITLED “PAMPHLET ABOUT MYSTICISM RESEARCHES”

Mustafa Efendi from Çerkeş who was the second spiritual guide of “Halvetiyye-Şâbâniyye” religious order and founder of “Çerkeşiyye” branch was born in Çerkeş district of Çankırı province. He was authorized by Sheikh Mehmet Zoravi. He published “pamphlet about mysticism research” in respect to wishes of Sultan Mahmud the second. It was about the conflict among Sufis and its solutions. Çerkeşi finalizes his words like “conflict between scientists and sheikhs is literal, and no conflict in the meaning and essence.” This behavior of Mustafa Efendi influences the intellectuals in that time and some of them joined his religious order. “Çerkeşiyye” branch has come to nowadays. In addition, scientists' family has been formed under the name of “Çerkeşiler”.

Kew words: Şa'baniyye, Çerkeşiyye, Sultan, Scientists, Sheikhs

Halvetiyye-Şâbâniyye tarikatının Çerkeşiyye kolunun kurucusu olan Çerkeşî Mustafa Efendi, Çankırı'nın Çerkeş ilçesinde doğdu. Babasının adı Hacı Ali, dedesinin adı ise Vehbi Sultan'dır. Vehbi Sultan'ın Horasan'dan

gelip Çerkeş'e yerleştiği rivayet edilmektedir. Mezarı da Çerkeş mezarlığındadır.

Mustafa Efendi'nin doğum tarihi konusunda klasik kaynaklar farklı bilgiler verirler.⁷⁶ 19. yüzyıl şairlerinden ve Çerkeşî Mustafa Efendi'nin müridlerinden olduğu tespit edilen Âkif Paşa (1787-1845) bir tarih mazumesinde bu duruma açıklık getirmiştir. İlgili tarih manzumesi şudur:

Kutb-ı âlem Çerkeşî eş-Şeyh el-Hâc Mustafa
Kim tarîk-i Halvetî'de olmuş idi reh-nümâ

Pertev-i nur-ı kemâli şöhre-i âfâk olup
Dergeh-i vâlâsı oldu ehl-i hâle mültecâ

Sû-be-sû yenbû-ı feyz-i himmetin icrâ ile
Eyledi onbir halifeyle cihâna es-salâ

Yetmiş üç yaşında emr-i "irci'î" vârid olup
Edicek ârâmğâhın gülşen-i mülk-i bekâ

Düşdi bir târîh Âkif bendesinin kalbine
“Hû deyüb Firdevs-i vasla irdi pîrim Mustafa”

Bu manzûmeye göre Şeyh Mustafa Çerkeşî 1229/1814'de 73 yaşında vefat etmiştir. Buna göre doğum tarihi de 1156/1743'tür. Kabri, Çerkeş ilçesinde halk arasında “Pîr-i Sâni” diye bilinen caminin bitişiğindeki türbesindedir. Caminin haziresinde Çerkeşîler ailesinden muhtelif kişilerin kabirleri bulunmaktadır.

Çerkeşî Mustafa Efendi, Hz. Peygamber'in neslinden bir seyyiddir. Torunu Çerkeşîzâde Mehmet Tevfik Efendi bir na'tında bunu şöyle dile getirir:

Bâ-husûs olmuş iken Zât'ına vâsıl nesebim
Ne revâdır olayım sen var iken ben nâ-kâm⁷⁷

Mustafa Efendi, bugün Karabük'e bağlı Zopran –eski adı Zora- köyünde yaşayan Halveti-Şabanî şeyhlerinden Hacı Mehmet Zoravî'ye intisap etmiş, seyr ü sülûkunu tamamlayarak ondan hilafet almıştır. 1785 Hacc'a gitmiş, bir müddet orada kalmış, sonra manevi bir işaretle doğrudan Kırım'a giderek Müftü İsa Efendi ile görüşmüş ve müftü ile birlikte Çerkeş'e dönerek hayatının kalan yıllarını Çerkeş'te irşad ile geçirmiştir. Çerkeş'teki sohbetlerine her taraftan insanların geldiği ve onun sohbetiyle irşad oldukları bilinmektedir.⁷⁸

⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nihat Azamat, “Çerkeşî Mustafa Efendi” TDVİA, c.8, s.272

⁷⁷ Mehmet Tevfik, Kasâid-i Tefvik, Mihran matbaası, İstanbul-1304, s.20

⁷⁸ Nakşibendi-Halidiye kolunun meşayihinden olan Kastamonulu Ahmet Siyâhî (ö.1294/1874) medrese tahsilinden sonra Çerkeş'e gidip Şeyh Mustafa Çerkeşî'nin sohbetlerinde bulunmuştur. Çerkeşî'nin “Senin feyzine sebep olacak olan zâtın adı Hâlid olacak. Onu ara.” Tavsiyesi üzerine yaya yola çıkıp Şam'da Mevlana Halid-i Bağdâdî'nin

Çerkeşi Mustafa Efendi'nin Mehmed, Mesud ve Osman Vehbi adlı üç oğlu bulunmaktadır. Osman Vehbi Efendi'nin soyundan İstanbul'da Çerkeşizâdeler adı verilen bir ulemâ ailesi meydana gelmiştir. Osman Vehbi Efendi Ankara'da müftülük yapmış ve 1277/ 1860'da vefat etmiştir.⁷⁹ Osman Vehbi Efendi'nin Mehmet Refi adlı oğlundan olan torunu Halil Halid Bey ise Osmanlı'nın son döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında tanınmış ilim ve fikir adamlarımızdandır.⁸⁰ Osman Vehbi Efendi'nin oğlu Mehmet Tevfik ise, hem ulemadan hem de şuaradan bir kişi olup aynı zamanda mutasavvıf bir kişidir.⁸¹ Mehmet Tevfik Efendi'nin oğlu, Ahmet Muhtar Efendi ise nâkibü'l-eşraf olarak görev yapmıştır.⁸² Bugün de bu aileden yetişip Türk kültür ve irfan hayatına hizmet eden çok kıymetli insanlar bulunmaktadır.

Çerkeşi Mustafa Efendi, mensubu olduğu Halvetî-Şa'bânî tarikatındaki 20 şartı 3'e indirerek "Tarikatımızın üç şartı vardır." buyurdularından dolayı "Pîr-i Sâni" (ikinci pîr) olarak kabul edilmektedir. Bu üç şart da şunlardır: 1. Bir mürşid-i kâmile biat edip ona teslim olmak 2. O mürşidden tevbe ve telkîn almak 3. Mürşid-i kâmilin tarif ettiği zikre devam etmektir.⁸³

Çerkeşi Mustafa Efendi'nin, Akif Paşa'nın yukarıdaki mersiyesinde onbir, bazı halvetiyye silsilelerinde ve Hüseyin Vassaf'ın "Sefîne-i Evliya"sında onüç, özel bir silsilede ise onsekiz halifesi olduğu yazılıdır. Bunlardan 11 zatın isimlerinin hizasına "tekmil" iki zatın isminin hizasına da "mim" işareti konmuştur.⁸⁴ Tekmil işareti konulan zâtlar şunlardır:

1. Buharalı damadı Şeyh İbrahim Efendi (Dergahta medfundur.)
2. Aliözü şeyhi Şeyh Mustafa Efendi (Çerkeş-Aliözü köyünde medfundur.)
3. Ladikli Şeyh Hacı İsa Efendi (Amasya'da medfundur.)
4. Karaşeyh Mehmet Efendi (Çerkeş'te Aşağı Tekke'de medfundur.)
5. Şeyh Hacı Halil Efendi (Gerede'de medfundur.)
6. Semercizâde Hacı İbrahim Efendi (İstanbul-Zeyrek tekkesinde medfundur.)
7. Beypazarlı Şeyh Hacı Ali Efendi (İstanbul Kocamustapaşa Beşikcizâde tekkesinde medfundur.)

müridi olmuştur. Bkz. Abdurrahman Memiş, Halid-i Bağdâdi ve Anadolu'da Halidilik, İstanbul-2000, s.187

⁷⁹ Osman Vehbi Efendi'nin mezarı, Ankara'da Topraklık semtindedir. Bkz. Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, Haz. C. Kurnaz, M.Tatçı, (Tıpkıbasım) c.1, Ankara-2000, s.270

⁸⁰ Bkz. Çerkeşşeyhizâde Halil Halid, Türk ve Arap, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul-2005

⁸¹ Muhittin Eliaçık, "Çerkeşizâde Muhammed Tevfik Efendi ve Şiirleri" Doğumunun 100. Yılında Zeki Ömer Defne ve Çankırılı Şairler, Sempozyum Bildirileri, Çankırı-2004,s.155-223Hür Mahmut Yüceer, "Çerkeşizâde Mehmet Tevfik Efendi ve Levâyihu'l-Kudsiyye Fî fedâilî's-Şeyhi'l-Ekber" adlı eseri, Tasavvuf Dergisi,yıl:9, S.21, s.331-351

⁸² İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri, cüz:10, İstanbul-1970, s.1874

⁸³ Muhammed İhsan Oğuz, Hazreti Şa'bân-ı Veli ve Mustafa Çerkeşi, İstanbul-1995, s.90

⁸⁴ Muhammed İhsan Oğuz, a.g.e. s.76-78

8. Şeyh Hacı Kadı Efendi (Kastamonu'da Hz. Pir'in türbesinin bahçesinde medfundur.)

9. Şeyh Çorumî Efendi (Amasya'da medfundur.)

10. Şeyh İmam Hüseyin Efendi (Ankara'da medfundur.)

11. Diyarbakırlı Şeyh Hacı Mustafa Safiyüddin Efendi (Bolu'da medfundur.)

Pîr-i Sâni Çerkeşi Mustafa Efendi'nin tarikat silsilesi, halifelerinden Geredeli Şeyh Hacı Halil Efendi vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmaktadır.⁸⁵ Çerkeşi Mustafa Efendi'nin ilmî ve tasavvufî dirayeti dönemin aydınlarının da dikkatini çekmiş, bundan dolayı Şeyhülislam Arif Hikmet Bey, Şeyhülislam Mehmet Sadeddin Efendi, devrin tanınmış alimlerinden Mehmet Zihni Efendi, kelamcı Abdüllatif Harpûti, şair Akif Paşa gibi şahsiyetler onun tarikatın intisap etmişleridir.

Çeşitli kaynaklarda ona atfedilen şiirler de bulunmaktadır. Çerkeşi Mustafa Efendi'nin şairlik yönü ayrı bir inceleme konusudur. Şiirlerinden en çok bilineni ise mi'râciyesidir.

Mi'râciye⁸⁶

Ka'be-i sadrında nefsim bana çok ân eyledi
Hak Te'âlâ lutfedip Pîrimle ihsân eyledi
Kalbimin kudsine rehber oluben azmeyledim
Ol dem ervâhı benimle cümle yârân eyledi
Vahdet-i fi'liyyesi mi'râcıma basıp kadem
Murg-ı rûhum pes semâvât üzre tayrân eyledi
Kevser-i aşkın şarâbından içüben bir kadeh
Âşıkâne sâdikâne azm-i Mennân eyledi
Vahdet-i vasfiyyesi bağında güller açılıb
Bülbül-i sırrım o demde türlü efgân eyledi
Görmegi işitmegi sevmegi terk idüb (?)
Bî-dil ü bî-cân olub sırda cevelân eyledi
Vaslının sevdâsına azmeyleyüb Arş üstüne
Ol zamanda varlığını cümle vîrân eyledi
Ol vakit envâr-ı zâtın Mustafâ'ya getirüb
Cümle âlem içre ânî özge sultân eyledi

Risâle Fî Tahkîki't-Tasavvuf: Eser, Sultan II. Mahmut'un (1785-1839, saltanat yılları; 1808-1839) isteği üzerine, ulema ile mutasavvıflar arasındaki tartışmaların giderilmesi için kaleme alınmıştır. Çerkeşi Mustafa Efendi, İstanbul'a gitmemiştir. Ancak bu durum onun ilim ve irfan seviyesinin, İstanbul'a kadar gittiğinin göstergesidir.

Araştırmalarımızda risalenin Osmanlıca olarak üç defa basıldığını tespit ettik.

⁸⁵ Hikmet Özdemir, Pîr-i Sâni Seyyid Mustafa Çerkeşi, tarihsiz-Çerkeş, s.7

⁸⁶ Muhammed İhsan Oğuz, a.g.e. s.181-182

1. Risâle-i fî tahkîki't-tasavvuf, Şeyh Mustafa Halvetî el-Çerkeşî, İstanbul 1290 Hicri / 1873 Miladi, Mekteb-i Tıbbiye şahane matbaası, 7 (ÖZEGE;16863 –TBTk;7843, Menâkıb-ı Şerif Tarikatnâme-i Pirân ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliye-i Halvetiyyenin sonunda)

2. Risâle-i fî tahkîki't-tasavvuf, Şeyh Mustafa Halvetî el-Çerkeşî, İstanbul 1300 Hicri/1883 Miladi, Mekteb-i Tıbbiye Şâhâne matbaası, 4 (ÖZEGE; 16863-TBTk;7844, Tenbîhü'l-gabi fî rü'yet-i'n-nebî ve diğerk risalelerle beraber)

3. Risâle-i fî tahkîki't-tasavvuf, Şeyh Mustafa Halvetî el-Çerkeşî, Eskişehir, Matbaa-i Ticaret 1331 Hicri / 1913 Miladi

Yazma olarak da şu nüshaları tespit etmiş bulunuyoruz:

1. Risâle-i fî tahkîki't-tasavvuf, Şeyh Mustafa Halvetî el-Çerkeşî, Ankara-Milli Kütüphane, Yazmalar koleksiyonu, Arşiv No: 06 HK 2747/2, Yaprak: 39b-40b

2. Risâle-i fî tahkîki't-tasavvuf, Şeyh Mustafa Halvetî el-Çerkeşî, Ankara-Milli Kütüphane, Yazmalar koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 3362/2, Yaprak: 24b-25b

3. Risâle-i fî tahkîki't-tasavvuf, Şeyh Mustafa Halvetî el-Çerkeşî, İstanbul Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Arşiv No: 23/3, Yaprak: 42b-43a, İstinsah Tarihi: 1281 Hicri / 1864 Miladi

4. Risâle-i fî tahkîki't-tasavvuf, Şeyh Mustafa Halvetî el-Çerkeşî, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Arşiv No: 59/4, Yaprak:80b-81b

5. Risâle-i fî tahkîki't-tasavvuf, Şeyh Mustafa Halvetî el-Çerkeşî, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Arşiv No: 1079/2, Yaprak:41-44

6. Risâle-i fî tahkîki't-tasavvuf, Şeyh Mustafa Halvetî el-Çerkeşî, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Arşiv No: 1585

7. Risâle-i fî tahkîki't-tasavvuf, Şeyh Mustafa Halvetî el-Çerkeşî, Mısır-Kahire Milli kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, Arşiv No: Talat-71, Yaprak: 111-115, İstinsah tarihi: 1324 Hicri / 1906 Miladi

8. Çankırı-Çerkeş ilçesi, Pîr-i Sâni Camii içinde levha halinde olan nüsha.

Çerkeşî Mustafa Efendi bu risalede tasavvuf tarihi açısından dikkate değer önemli tesbitlerde bulunur. Eserin içeriğine bakarak, ona bazı soruların sorulduğunu onun da bu sorulara cevap verdiğini söyleyebiliriz. Risale'de şu soruların cevapları bulunmaktadır:

1. Tasavvuf erbabının vasıl olmaya çalıştığı hangi hal ve makamlardır?

2. Bunların halleri hak mıdır, bâtil mıdır? Nasıl tefrik edilebilir?

3. Melâmilerin halleri nedir?

4. Nebîler ile velilerin vazifeleri arasında fark var mıdır?

5. Ulemâ ile meşâyih arasındaki ihtilafların mahiyeti nedir?

Bu sorular ve cevaplarının tasavvuf tarihi açısından önemlidir. Özellikle tarihte yaşanan Kadızadeli ve Sivasiler tartışması gibi ulema ile meşâyih arasında yaşanan tartışmalar gözönünde bulundurulduğunda bu risalenin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Çerkeşi Mustafa Efendi'nin birkaç sayfalık bu risalesini günümüz Türkçesiyle sadeleştirilmiş olarak takdim ediyoruz.⁸⁷

Tasavvuf Araştırmaları Hakkında Risâle

Şeriat alimleri ile tarikat şeyhleri arasında geçen sözlerin, ihtilaflı hallerin ve mananın hakikatı nedir diye Sultan'ın emri ile sorulunca Efendimiz, Âriflerin kutbu Halveti şeyhi Çerkeşli Mustafa Efendi (Sırrı takdis edilsin ve Allah onu mükafatlandırsın) Hazretleri iki tarafın durumunu ve doğru olanı açıklayıp ortaya çıkarmak için cevap olarak yazdıkları ve gönderdikleri hoş ve güzel risâle. (Doğru, en doğruya tâbî olmaktadır.)

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Malum olaki, gönül ehlinin eğitimi ve eğitimde emek harcayıp çalıştıkları tasavvuf, üç halden ibarettir ki [bunlar] fiillerin tecellisi (tecellî-i ef'âl), sıfatların tecellisi (tecellî-i sıfat) ve Zât tecellisi (tecellî-i Zât) diye ifade olunur. Lakin ifade edildiğinde üç halin sahipleri, hallerinden dolayı üç batıl gruba benzerler: Bunlar fiillerin tecellisi sahipleri Cebriyye'ye⁸⁸, sıfatların tecellisi sahipleri Hulûliyye'ye⁸⁹ ve Zât tecellisi sahipleri ise İttihâdiyye'ye⁹⁰ benzer görünürler. Fakat onlar, cebriyye, hulûliyye ve ittihâdiyyeden uzaktırlar. Bu üç tecelliye nâil olan şerefli kimseler ile adı geçen üç grubu birbirlerinden ayıran Muhammedî şeriat (Kur'an-ı Kerim) ve Ahmedî esaslardır.(Sünnet) Eğer bir kimse şeriat dairesinin içinde ve istikamet merkezinde sabit olup üç makamdan ve adı geçen tecellilerden konuşur ise onun sözleri İlâhî irfan ve Rabbânî sırdır. Ondan meydana gelen olağanüstülükler keramettir. Lakin [bu durum] Allah, Resûl ve mürşid katında yerilmiştir ve edebe uygun değildir. Eğer şeriat dairesinin dışına [çıkarmak] ve takvanın merkezinden zerre miktarı sapar ise kendisi [haktan] sapmış, sözleri de inançsızlık ve bozgunculuk [olmuş olur]. Meydana gelen olağanüstülükler ise, sihir ve istidrâcdır.⁹¹

Amma sûfilerden Melâmî⁹² olanlar, halkın ve manevi hallerden nasibi olmayanların yanında açıkça şeriata aykırı sözler, fiiller ve tavırlar ile

⁸⁷ Merhum Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu (1944-2006), iki matbu ve bir yazma nüshayı esas alarak risalenin tenkitli metnini yayımladılar. Bkz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, "Şeriat Uleması ile Tarikat Meşayihü İhtilafı ve Tekke ve Zaviyelere Tayinler Hakkında İKİ VESİKA" Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, c. XXVIII, s.344-348, Biz bu çalışmamızda risalenin tenkitli metnini yeniden oluşturmak yerine sadeleştirmeyi uygun bulduk. Zira bütün yazma ve matbu nüshalara dayanarak yapılacak yeni bir tenkitli metinde çok ciddi bir değişiklik olmayacaktır. Bu vesileyle merhum Abdulkerim Abdulkadiroğlu Hocamızı rahmetle anıyoruz.

⁸⁸ Cebriyye: insanlara ait fiillerin, kendilerinin hiçbir etkisi olmaksızın yalnız ilâhî irade ve kudretin tesiriyle gerçekleştiğini ve insanların gerçek anlamda herhangi bir fiil sahibi olmadıklarını iddia edenler.

⁸⁹ Hulûliyye: İlâhî varlığın insan bedenine girdiğine inanma.

⁹⁰ İttihâdiyye: Allah'ın bir kısım varlıklara hulul ederek onlarla birleşmesi

⁹¹ İstidrâc: Allah'ın makbul bir kulu olduğunu iddia eden bir kafirden veya gay-ı müslimden iddiasına uygun harikulade hallerin meydana gelmesi.

⁹² Maide suresinin 54. ayetindeki "kınayanın kınamasından korkmazlar" ifadesiyle insanlar nazarında kınanmayı göze alıp iç dünyalarında samimiyetin en üst derecesine ulaşmaya çalışanlar. Melamilik, tasavvuf ekolü olmaktan ziyade bir yaşam biçimidir.

görünürlerse de, araştırılıp incelendiğinde kesinlikle [onların] İslam şeriatına kıl kadar muhalefetleri yoktur. Ancak onların tabiatlarında sırdan ve gizlilikten hoşlandıklarından insanlara göre onların halleri şeriatın görünüşüne ters, hakikatına [ise] uygundur. [Onların] sözleri, fiilleri ve tavırları [şeriate] uygun olup kendilerini örtüp gizlerler. Bu kendini gizleyen grup kâmidirler, [fakat] kemale erdirici değildirler, nefislerinde râşiddirler, [fakat] mürşid (irşad edici, doğru yolu gösteren) değildirler. Onlardan dua isteme, Hak yolunu göstermeyi talep etme doğru değildir. Zira nefislerini temizlemek isteyenleri tereddüt ve şüphede bırakırlar. İrşâd, tereddüt ve şüpheye düşürmek değildir. Bilakis bütün insanların kalplerinden şüpheyi, zannı çıkartmak ve [onları] ortadan kaldırmaktır.

İrşâd görevi, Allah u zü'l-Celâl Hazretlerinin ezeli bir ihsanı ve Rabbânî bir yardımıdır. Bir kulunu fiilleriyle, sıfatlarıyla ve Zâtıyla kendine çekip ve bir süre cemâl sarayında misafir ve vuslat tahtında oturtuktan sonra tamamıyla doğru yolu göstermek için beşeriyet makamına indirip üç gruba -ki onlar kafirler, halk ve seçkinlerdir- irşâd için gönderir. Kafirleri, küfürden imana; halkı, günahdan itaata, seçkinleri, mâsivâdan (Allah'ın dışındaki herşey) [kurtarıp] [Allah'a] kavuşmaya davet ile görevlendirilmiş, Rahman tarafından hilafet ile yardım edilmiş ve güçlendirilmişlerdir. O kul, peygamberlerden ise “nübüvvet-i teşri'iyye”⁹³ velîlerden ise “nübüvvet-i ta'rifiyye”⁹⁴ olarak adlandırılır. Kâmil mürşidlerin ve [insanları] Hakk'a ulaştırın mürebbilerin nübüvvetin hakikatından hisseleri vardır. Peygamberler farzlar, vâcibler, sünnetler, müstehaplar vesair şeriatın hükümlerini insanların arasında [onların uymaları için] açıktan yerine getirmeleri hususunda görevli oldukları gibi; mürşidler dahi virdler,⁹⁵ zikirler, halvet,⁹⁶ uzlet,⁹⁷ farzlar, nafileler vesair tarikatların esaslarını müridlerin ve diğer insanların arasında [aynı] maksatla açıktan ve gözönünde yerine getirmeleri için görevlidirler. Onların suçlanacak şeylerden sakınmaları gerekmektedir. İbadet ve itaatlerinde Hz. Muhammed'in (AS) sünnetine, yüksek ahlak ve vasıflarına bağlılıklarında asla kibir ve gösteriş olmaz. Onlar öyle bir topluluktur ki “Görmediğim

⁹³ Nübüvvet-i teşri'iyye: Kendisi bir şeriat getiren veya kendinden önce şeriat getiren peygamberlere tâbi' olmayı bildiren nebi, peygamber.

⁹⁴ Nübüvvet-i ta'rifiyye: Velîlerin ledünnî ve ilham yoluyla elde ettikleri bilgileri insanlara haber verme hali. Şeyh Şaban-ı Velî'nin menâkıbını yazan Ömer Fuâdî Hazretleri, “Levâiyhu'l-Envâr” şerhinde konuyla ilgili olarak şöyle der: Bilinmelidir ki kâmil ve vâsıl ârifler nübüvveti, “nübüvvet-i ta'rifiyye” ve “nübüvvet-i teşri'iyye” şeklinde ikiye ayırırlar. Bu husus ehline bilinmektedir. Velîler “nübüvvet-i ta'rifiyye”ye ulaşırlar, nübüvvet-i teşri'iyye”ye vâsıl olamazlar. Hüseyin Vassaf, Sefine-i Evliya, Haz. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, c. 5, İstanbul-2006, s. 83

⁹⁵ Vird: Belli zamanlarda okunması âdet olan Kur'an-ı kerim, dua ve zikirler

⁹⁶ Halvet: Şeyhin müridini, zihinsel konsantrasyonu ve bazı özel zikirlerle riyazetleri gerçekleştirmek üzere karanlık, dış dünyadan soyutlanmış bir yere, belirli bir süre için koyması, tek başına yaşayıp topluma karışmaması

⁹⁷ Uzlet: Halka karışmamak, onlardan ayrı yaşamak, inzivaya çekilmek

Rabb'e ibadet etmem"⁹⁸ ikramıyla şereflenmişlerdir. Onların sözleri tevhidin, fiilleri de ihlasın ta kendisidir. Fakat mühlidler⁹⁹ zâhiri ibâdetleri "iyilerin hâli", bâtinî ibadetleri "Allah'a yakın olanların" hali diye inandıkları için sapıklık ve küfürdedirler. Zahiri ibadetleri terk dinsizliğin kendisidir. Kalp sayfaları da dinin doğruluğundan ve tasavvuf noktasından uzaktır. Dillerinde nice hurafeler, uygunsuz ve kapalı sözler bulunmaktadır. Onlar dinin yardımcı ve açıklayıcısı olan müttakî alimlere düşmanlık ederler. Marifet ve tasavvuf iddiasında olup tarikatı şeriatın ayırarak bir yol kabul ederler. Velilerin hal ve zevk durumunda ortaya çıkan sözlerini dile getirip kendilerine mâl ederler. Meşayih ile alimlerin üzerinde ittifak ettikleri ibadeti, riyazeti ve mücahedeleri terk edip ihtilafı olan fiilleri vacip mertebesine çıkarıp kendilerine adet ve hal edinmişlerdir. Günahı işlemeye de vesile kılmışlardır. Tasavvuf ve marifet, o dalâlet zümresinden ve hüsrana uğrayanlardan uzaktır. Bu yüzden halef ve selef alimlerinin bazıları araştırarak ve bazıları da taklit ederek o mühlidler zümresine [sapık ve bozuk inançlarını] yasaklama ve engelleme hususunda ârif ve kâmilî ayırt etmeyip genel ifadelerle nice risaleler ve haşiyeler yazdılar.

Lakin ârifi sıradan insanlardan, kâmilî noksandan ve makbûlü reddedilmişten ayırt etmediler. Yasaklama ve reddetme emrine itaat etme [zorunda] olmadıklarından bu konuda tasavvuf büyükleri dahi nice kitaplar ve risaleler yazdılar. Alimler ile şeyhler arasında olan tartışmalar sözde olup manada birdirler. Sözleri çok olup manada birliği anlayamayan edepsizlerin kavgalarına ehlullah razı olmazlar.

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

Abdulkadiroğlu, Abdulkarim, "Şeriat Uleması ile Tarikat Meşayih İhtilafı ve Tekke ve Zaviyelere Tayinler Hakkında İKİ VESİKA" Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, c. XXVIII, s.344-348,

Azamat, Nihat, "Çerkeşî Mustafa Efendi" TDVİA, c.8, s.272

Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, Haz. C. Kurnaz, M.Tatçı, (Tıpkıbasım) c.1, Ankara-2000, s.270

Cebecioglu, Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Ankara-1997

Çerkeşşeyhizâde Halil Halid, Türk ve Arap, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul-2005

Eliaçık, Muhittin, "Çerkeşîzâde Muhammed Tevfik Efendi ve Şiirleri" Doğumunun 100. Yılında Zeki Ömer Defne ve Çankırılı Şairler, Sempozyum Bildirileri, Çankırı-2004, s.155-223

Hüseyin Vassaf, Sefine-i Evliya, Haz. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, c. 5, İstanbul-2006

⁹⁸ Hz. Ali'ye (RA) ait bir söz.

⁹⁹ Mühlid: Dinsiz, Hak yoldan sapmış olan

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, Son Asır Türk Şairleri, cüz:10, İstanbul-1970, s.1874

Mehmet Tevfik, Kasâid-i Tevfik, Mihran matbaası, İstanbul-1304, s.20

Memiş, Abdurrahman, Halid-i Bağdâdî ve Anadolu'da Halidilik, İstanbul-2000, s.187

Oğuz, Muhammed İhsan, Hazreti Şa'bân-ı Velî ve Mustafa Çerkeşi, İstanbul-1995, s.90

Özdemir, Hikmet, Pîr-i Sâni Seyyid Mustafa Çerkeşi, tarihsiz-Çerkeş, s.7

Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul-1997

Yüceer, Hür Mahmut, "Çerkeşîzâde Mehmet Tevfik Efendi ve Levâyihu'l-Kudsiyye Fî fedâili's-Şeyhi'l-Ekber" adlı eseri, Tasavvuf Dergisi,yıl:9, S.21, s.331-351